

DOI 10.18372/2786-823.1.20690

УДК 159.964.21:159.923.2:37.015.3

Шелестова Олена

кандидатка психологічних наук,
доцентка кафедри психології,
Херсонський державний університет,
м. Херсон, м. Івано-Франківськ, Україна

oshelestova@ksu.ks.ua

Новосадова Юлія

здобувачка 2 курсу магістратури спеціальності 053 Психологія
Херсонський державний університет,
м. Херсон, м. Івано-Франківськ, Україна

026481@university.kherson.ua

ГЛИБИННО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СПАДКОВИХ ПОТЯГІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

***Анотація.** У статті здійснено глибинно-психологічний аналіз ролі несвідомих і спадкових потягів у професійному самовизначенні особистості. Теоретичне підґрунтя дослідження становлять психодинамічні та аналітико-психологічні підходи, у межах яких професійний вибір розглядається як результат взаємодії свідомих мотивацій і глибинних несвідомих детермінант. Емпіричне дослідження проведено із застосуванням комплексу психодіагностичних методик, що дозволило виявити взаємозв'язки між типологічними характеристиками, емоційними уподобаннями та спадковими потягами. Результати кореляційного аналізу підтверджують значущу роль несвідомого у формуванні професійної ідентичності та обґрунтовують можливість*

використання отриманих даних у профорієнтаційній роботі й психологічному консультуванні.

Ключові слова: несвідомі чинники, професійне самовизначення, спадкові потяги, трансгенераційні сценарії, професійна ідентичність.

Annotation. *The article presents a depth-psychological analysis of the role of unconscious and hereditary drives in professional self-determination. The theoretical framework is based on psychodynamic and analytical psychology approaches, which conceptualise career choice as the result of interaction between conscious motivations and deep unconscious determinants. The empirical study employed a set of psychodiagnostic methods that made it possible to identify relationships between personality typologies, emotional preferences, and hereditary drives. The results of the correlation analysis confirm the significant role of the unconscious in the formation of professional identity and substantiate the practical applicability of the findings in career guidance and psychological counselling.*

Keywords: *unconscious factors, professional self-determination, hereditary drives, transgenerational scripts, professional identity.*

Вступ. Проблема професійного самовизначення особистості є однією з ключових у сучасній психологічній науці, оскільки вибір професії визначає не лише соціальний статус і життєву траєкторію людини, але й рівень її самореалізації, психологічного благополуччя та внутрішньої цілісності. Традиційні підходи до вивчення професійного вибору здебільшого зосереджувалися на аналізі свідомих мотивацій, здібностей та зовнішніх соціально-економічних чинників. Водночас сучасні дослідження все частіше наголошують на ролі несвідомих процесів, які опосередковано впливають на кар'єрні рішення та професійну ідентичність. У межах глибинної психології професійний вибір розглядається як форма реалізації внутрішніх потягів, архетипічних

настанов і спадкових сценаріїв, що передаються між поколіннями. Такий підхід дозволяє пояснити феномен повторюваності професійних шляхів у межах родин, внутрішні конфлікти між бажанням і обов'язком, а також труднощі професійної адаптації, які не завжди мають раціональне підґрунтя. У цьому контексті актуальним є комплексний аналіз несвідомих детермінант професійного самовизначення із залученням психодинамічних і психодіагностичних методів.

Мета статті - розкрити роль несвідомих і спадкових потягів у процесі професійного самовизначення особистості та внести пропозиції щодо використання результатів глибинно-психологічного аналізу у практиці професійної орієнтації та психологічного консультування.

Результати дослідження. Професійне самовизначення в сучасній психології розглядається як багатовимірний процес, що формується під впливом свідомих мотивацій, соціокультурних умов і несвідомих психічних механізмів. У межах психодинамічного підходу особистість постає як цілісна система, у якій внутрішні конфлікти, афекти та захисні механізми визначають напрями життєвої й професійної реалізації.

Н. Маквільямс обґрунтовує, що професійний вибір відображає рівень інтегрованості «Я», домінуючі захисні механізми та способи емоційної регуляції. Невідповідність між свідомими цілями й несвідомими тенденціями може призводити до професійної дезадаптації та емоційного вигорання [8, с. 43–49]. В аналітичній психології К. Г. Юнга несвідоме охоплює особистий і колективний рівні, представлені архетипами, які задають типові життєві сценарії та моделі самореалізації. Професійна діяльність у цьому контексті розглядається як символічна форма реалізації внутрішнього покликання в процесі індивідуації [13, с. 61-72].

У вітчизняній психодинамічній традиції М. Вигдорчик трактує професійний вибір як механізм саморегуляції, спрямований на узгодження внутрішніх потягів із вимогами соціального середовища. Конфлікт між

цими рівнями, за автором, зумовлює втрату мотивації та труднощі професійної адаптації [2, с. 98-104]. Психодинамічні аспекти психоемоційного стану особистості та їхній вплив на професійну діяльність розкрито у працях О. Васильченко та Т. Жданової, які підкреслюють значення виявлення глибинних внутрішніх напружень для профілактики професійного вигорання та психологічного консультування [1, с. 262–266; 5, с. 38].

Вагомий внесок у пояснення спадкових детермінант професійного вибору зробив О. Мальцев, який розглядає родову пам'ять як систему трансгенераційних несвідомих відтворень емоційного й поведінкового досвіду попередніх поколінь. У цьому контексті професійні орієнтації можуть виступати елементом міжпоколінних сценаріїв [9, с. 69–70; 10, с. 15–16; 11, с. 75–76].

Соціокультурні чинники професійного самовизначення проаналізовано в дослідженнях О. Гринчук і Т. Ханецької, які показали вплив гендерних стереотипів і суспільних очікувань на вибір професійних стратегій молоді [3, с. 44–48]. Ціннісно-мотиваційний вимір професійної реалізації розкрито Л. Єрмоніною, яка наголошує на ролі уявлень про успіх як внутрішнього критерію самореалізації [4, с. 81–83].

Роль індивідуально-особистісних характеристик у професійному виборі висвітлено у працях Л. Літвінової та В. Єгорової, де показано, що акцентуації характеру та тип темпераменту опосередковують прояв несвідомих потреб у професійній діяльності [6, с. 64–65]. Психологічні чинники досягнення кар'єрних цілей розглядає В. Макарець, підкреслюючи значення інтеграції свідомого й несвідомого рівнів особистості для стабільного професійного розвитку [7, с. 49–51].

Духовно-ціннісний вимір професійної долі представлено в роботах О. Хвостиченка та Л. Трусей, які розглядають професійну реалізацію як складову цілісного життєвого шляху людини. Узагальнення наведених

підходів свідчить, що професійне самовизначення формується у просторі взаємодії несвідомих потягів, спадкових сценаріїв, соціокультурних впливів і свідомих мотивацій [12, с. 47–48].

У практичній частині дослідження увага була зосереджена на вивченні несвідомих факторів професійного вибору з використанням комплексу психодіагностичних методик, здатних відображати як усвідомлені, так і приховані аспекти особистості. Поєднання опитувальників, проєктивних тестів і типологічних класифікацій дало змогу отримати багатовимірне уявлення про професійні схильності та мотиваційні орієнтації респондентів.

Результати тесту К. Юнга – Д. Кейрсі засвідчили типологічні особливості досліджуваних, що відображають їхні комунікативні, когнітивні та поведінкові стилі. Для більшості опитаних виявлено поєднання інтуїтивного мислення та емоційної чутливості, що може зумовлювати орієнтацію на професії соціального або творчого спрямування. Це підтверджує, що типологічні характеристики впливають на професійну реалізацію та виявляють схильності, які не завжди усвідомлюються самою людиною.

Методика М. Люшера дала змогу виявити емоційні переваги та приховані внутрішні напруження респондентів. Отримані результати свідчать про наявність суперечностей між потребою в стабільності та прагненням до новизни, що може ускладнювати професійний вибір у ситуаціях конфлікту між зовнішніми очікуваннями та особистими амбіціями.

Застосування тесту Л. Сонді дозволило виявити глибинні несвідомі потяги спадкового характеру, які проявляються у професійних орієнтаціях. Значна частина респондентів продемонструвала схильність до діяльності, пов'язаної з допомогою іншим, що може бути інтерпретовано як результат трансгенераційних сценаріїв та архетипічних настанов.

Опитувальник «Акцент 2-90» виявив риси, що визначають стиль міжособистісної взаємодії та професійної поведінки. Акцентуації емоційно-експресивного та гіпертимного типів вказують на схильність до активних і соціально орієнтованих видів діяльності, тоді як тривожні або ригідні тенденції можуть зумовлювати внутрішні професійні конфлікти.

Узагальнення результатів показало, що дані різних методик взаємодоповнюють одне одного, підтверджуючи взаємозв'язок між типологічними характеристиками, емоційними уподобаннями та глибинними несвідомими потягами.

Зв'язки між Кейрсі та акцентуаціями характеру.

Найсильніші зв'язки виявлено між екстраверсією (Е) та гіпертимністю ($r = 0,704$), а також застряганням ($r = 0,587$). Це підтверджує, що відкриті й комунікабельні особистості частіше виявляють емоційну піднесеність і тенденцію до фіксації на значущих переживаннях. Екстраверсія також пов'язана з тривожністю ($r = 0,485$) і демонстративністю ($r = 0,528$), що розкриває складний емоційний фон цих осіб. Водночас інтроверсія (І) має зворотні зв'язки, зокрема з деякими акцентуаціями, що підтверджує її протилежну природу. Таким чином, типологія Кейрсі узгоджується з класифікацією акцентуацій, підкріплюючи їх взаємну валідність.

Взаємозв'язки у методиці Люшера.

Чітко проявляється блок позитивних асоціацій: спостерігається значущий зв'язок між синім та зеленим ($r = 0,681$ і $r = 0,607$ відповідно), що вказує на тісний зв'язок стабільних емоційних станів та потреби у спокої з гармонізацією внутрішнього стану. Водночас виявлено негативну кореляцію між сірим і зеленим ($r = -0,730$), що може свідчити про протиріччя між емоційною холодністю та внутрішньою стійкістю. Жовтий колір також показує позитивні взаємозв'язки з іншими параметрами,

підкреслюючи його роль як індикатора оптимістичних тенденцій у досліджуваній групі.

Кореляції між Сонді та акцентуаціями.

Простежується важлива закономірність: інтроверсія виявила позитивний зв'язок із k+ ($r = 0,502$) та d+ ($r = 0,521$). Це означає, що схильність до інтроверсії узгоджується з кататонними рисами (тенденцією до внутрішньої ригідності, блокування реакцій) та депресивними механізмами. Таким чином, типологічні характеристики особистості знаходять підтвердження у глибинних потягах, що виявляються в тесті Сонді.

Зв'язки між показниками методики Кейрсі та Сонді

Спостерігається лише одна статистично значуща кореляція ($p = 0,025$) між шкалою S (сенсорика) методики Кейрсі та показником m+ тесту Сонді ($r = 0,500$). Це означає, що особи, схильні до сприйняття конкретної інформації, мають тенденцію до більшої активності потягів, пов'язаних із потребою у ніжності, прив'язаності та міжособистісному контакті (комплекс m+). Інші коефіцієнти не досягають рівня значущості, хоча можна відзначити помірні позитивні тенденції між типом N (інтуїція) і показником m- ($r = 0,500$; $p = 0,025$), що свідчить про протилежну полярність у тій же сфері потягів. Це підтверджує, що інтуїтивний тип схильний до більш відстороненого сприйняття міжособистісних зв'язків. Решта зв'язків є слабкими або відсутніми, що говорить про незалежність особистісних типів Кейрсі від глибинно-потягової структури за Сонді.

Зв'язки між показниками методики Люшера та Сонді

Зафіксовано кілька значущих кореляцій. Найсильніші зв'язки спостерігаються між кольором «коричневий» і показником h+ тесту Сонді ($r = 0,624$; $p = 0,003$), а також «коричневий» і k+ ($r = -0,467$; $p = 0,038$). Позитивна кореляція між h+ і коричневим кольором вказує на те, що перевага теплого, «земного» відтінку асоціюється з потребою у

стабільності, фізичному комфорту, турботі про тіло. Натомість негативний зв'язок між k^+ і цим кольором свідчить, що схильність до контролю та самостриманості (k^+) зменшується у осіб із вибором «коричневого». Також відзначено значущі кореляції між показником s^+ (потяг до самоствердження) і жовтим кольором ($r = 0,601$; $p = 0,005$), що може вказувати на зв'язок між оптимістичним, експансивним емоційним фоном і потребою у самореалізації. Крім того, d^+ (агресивно-енергетичний потяг) позитивно пов'язаний із чорним ($r = 0,686$; $p = 0,001$) і негативно з коричневим ($r = -0,521$; $p = 0,019$), що узгоджується з уявленнями про чорний як символ протесту та волі. Помірна негативна кореляція між hu^+ і коричневим ($r = -0,497$; $p = 0,026$) свідчить, що вибір цього кольору знижує демонстративність і потребу у визнанні.

Зв'язки між показниками методики Акцентуації

Кореляційний аналіз показує значну внутрішню взаємопов'язаність рис характеру. Найвищий зв'язок спостерігається між гіпертимністю та застряганням ($r = 0,713$; $p < 0,001$), що вказує на поєднання активності з емоційною ригідністю. Гіпертимність також сильно корелює з демонстративністю ($r = 0,634$; $p = 0,003$), що підкреслює соціальну спрямованість, потребу у визнанні та позитивному контакті. Тісні зв'язки виявлені між тривожністю та педантичністю ($r = 0,601$; $p = 0,005$), а також між екзальтованістю й емотивністю ($r = 0,612$; $p = 0,004$), що підтверджує спільну емоційну чутливість цих типів. Циклотимність сильно корелює із збудливістю ($r = 0,771$; $p < 0,001$), що вказує на схильність до різких коливань настрою та енергійності. Негативні кореляції між інтроверсією та більшістю рис (зокрема з екзальтованістю $r = -0,363$; з гіпертимністю $r = -0,344$) свідчать про протилежний полюс – емоційну стриманість і низьку потребу у соціальних контактах.

Висновки. Професійне самовизначення особистості є багатовимірним процесом, у якому свідомі мотивації поєднуються з емоційними станами, типологічними особливостями та глибинними несвідомими потягами. Отримані результати підтверджують, що професійний вибір формується не лише на раціональному рівні, а й визначається внутрішньою психологічною структурою особистості.

Застосування комплексу психодіагностичних методик (Кейрсі, Люшера, Сонді, «Акцент-2-90») дозволило виявити узгодженість між типологічними характеристиками, емоційними уподобаннями та спадковими потяговими тенденціями. Кожна методика продемонструвала внутрішню валідність і водночас доповнила інші інструменти, забезпечуючи цілісність інтерпретації даних.

Кореляційний аналіз засвідчив значущу роль дихотомій екстраверсії та інтроверсії, емоційних акцентуацій і латентних потягів у формуванні професійних орієнтацій. Виявлені зв'язки підтверджують інтеграцію свідомих установок, емоційних механізмів і несвідомих детермінант у структурі професійної ідентичності.

Отримані результати мають практичне значення для профорієнтаційної роботи та психологічного консультування, оскільки сприяють глибшому розумінню прихованих чинників професійного вибору та створюють умови для більш гармонійної професійної реалізації.

Список використаних джерел

1. Васильченко О., Жданова Т. Технологічно-психодинамічний підхід до оцінки психологічного стану: можливості і перспективи. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2024. № 1 С. 260–274. URL: <https://snku.krok.edu.ua/index.php/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/706/718> (дата звернення: 05.08.2025).

2. Вигдорчик М. Метод багатостороннього дослідження особистості. Психодинамічний підхід. Київ, 2022. 207 с.

3. Гринчук, О. І. та Ханецька, Т. І. Вплив гендерних стереотипів на кар'єрний розвиток молоді. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2024. 1(108). С. 42-51. URL: https://journals.snu.edu.ua/index.php/DOMTP_SNU/article/view/844/808 (дата звернення: 11.06.2025).

4. Єрмоніна Л. В. Уявлення про успіх як чинник становлення кар'єрних орієнтацій майбутніх психологів. 2024. С. 83. URL: <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/bitstream/12345/24789/1/Єрмоніна%20Л.В..pdf> (дата звернення: 14.03.2025).

5. Жданова Т. А. Методи психодинамічної діагностики в оцінці психоемоційного стану пацієнтів реабілітаційних центрів: кваліфікаційна робота магістра. Київ: Університет економіки та права «КРОК», 2024. 116 с. URL: https://docs.google.com/document/d/18VbvSTi1nGjyp8xRvKPh8L_KELZdfPkB/edit (дата звернення: 07.09.2025).

6. Літвінова Л. В., Єгорова В. М. Вплив індивідуально-особистісних особливостей на вибір майбутньої професії лікаря-психолога. *Молодий вчений*. 2023. № 5 (117). С. 64–65. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/5847/5718> (дата звернення: 14.03.2025).

7. Макарець В. О. Психологічні чинники досягнення кар'єрних цілей працівниками. *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2024. Т. 35 (74), № 6. С. 48–53.

8. Маквільямс Н., *Психоаналітична діагностика: розуміння структури особистості в клінічному процесі*. Пер. з англ. Дар'ї Колодич; наук. ред. Михайло Пустовойт, Роман Кечур. 2-ге вид. Київ: Видавництво Ростислава Бурлаки, 2024. 672 с.

9. Мальцев О. В. Моделі, що відображають принципи роботи механізмів родової концепції в пам'яті людини. *Epistemological studies in Philosophy, Social and Political Sciences*. 2020. Т. 3, № 1. С. 69–70. URL: <https://visnukpfs.dp.ua/index.php/PFS/article/view/997/1422> (дата звернення: 12.03.2025).

10. Мальцев О. В. Філософське осмислення евристичної моделі прототипологічного блоку пам'яті. *Humanities Studies*. 2020. Вип. 4 (81). С. 15–16. URL: <http://humstudies.com.ua/article/view/209389/209681> (дата звернення: 12.03.2025).

11. Мальцев О. В. Філософське порівняльне дослідження механізмів родового блоку пам'яті людини в розвитку особистості. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. 2020. Т. 12, Вип. 1 (25). С. 76. URL: <https://fip.dp.ua/index.php/FIP/article/view/1009/1122> (дата звернення: 12.03.2025).

12. Хвостиченко О. М., Трусей Л. Г. Доля людини як напрямок духовно-інтелектуального виховання та навчання особистості. 2020. С. 48. URL: <https://journal.world-ontology.org/index.php/journal/article/view/doi.org/8> (дата звернення: 23.03.2025).

13. Юнг К. Г. *Архетипи і колективне несвідоме*. Пер. з нім. К. Котюк; наук. ред. О. Фешовець. 3-тє вид. Львів: Астролябія, 2023. 608 с.